

OSMANLI TARİHİ (1299-1774)

SİYASİ TARİH-KÜLTÜR VE MEDENİYET

editör :
selim hilmi özkan

1

OSMANLI TARİHİ I

Siyasi Tarih ~ Kùltür ve Medeniyet
(1299-1774)

Osmanlı Tarihi I
Siyasi Tarih-Kültür ve Medeniyet
(1299-1774)

Editör
Selim Hilmi ÖZKAN

Yayın Koordinatörü
Ahmet Dünder

Yayın Yönetmeni
Zeynep Yeşilova

Kapak Tasarımı
Ahmet Altıyaprak

Sayfa Düzeni
Adem Şenel

1. Baskı: İstanbul, 2019

ISBN 978-605-2101-60-5

İDEAL KÜLTÜR YAYINCILIK
Reklam ve Organizasyon San. Tic. Ltd. Şti.
Topkapı Mah. Kahalbaş Sok. No:31/1
Fatih - İstanbul
Tel: +90 212 528 85 41
bilgi@idealkultur.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 12669

Baskı
OPTİMUM BASIM SAN. VE TİC.LTD. ŞTİ.
Sertifika No: 41707

© Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

Kütüphane Katalog Kartı

Osmanlı Tarihi I (1299-1774) / Editör Selim Hilmi Özkan

457 sayfa ; 23,5 cm.

ISBN: 978-605-2101-60-5

1. Türkiye -- Tarih -- Osmanlı İmparatorluk, 1288-1922 -- Kaynaklar.

2. Osmanlı İmparatorluğu, 1299-1922.

3. Türkiye -- Tarih -- 1299-1922.

DR 486/ O86

956.015/OSM

I. Özkan, Selim Hilmi

OSMANLI TARİHİ I

(1299-1774)

Siyasi Tarih ~ Kùltür ve Medeniyet

Editör

Selim Hilmi ÖZKAN

Bölüm Yazarları

Abdùlkadir ÖZCAN • Efkan UZUN • Ensar KÖSE • Ersin KIRCA
Gazi ÖZDEMİR • Gürkan CEVGER • Mehmet İNBAŞI • Murat ALANOĞLU
Selim Hilmi ÖZKAN • Uğur KURTARAN • Ümit KILIÇ • Yaşar BAŞ

Bölümler ve Yazarları

Editör: *Selim Hilmi ÖZKAN*

BİRİNCİ KISIM

KURULUŞTAN KÜÇÜK KAYNARCAYA OSMANLI SİYASİ TARİHİ (1299-1774)

- Bölüm 1:** Giriş Yerine: Osmanlı Kuruluş Meselesi
ve Osmanlı Kimliği
Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
- Bölüm 2:** Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi:
Beylikten Devlete (1299-1453)
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI, Erciyes Üniversitesi
- Bölüm 3:** Devletleşme Süreci: Fatih Dönemi (1453-1481)
Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN,
Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi
- Bölüm 4:** Zirveye Doğru: Bayezid-II ve Yavuz Dönemi (1481-1520)
Dr. Öğretim Üyesi Gazi ÖZDEMİR, Bayburt Üniversitesi
- Bölüm 5:** Fırat'tan Tuna'ya Cihan Hâkimiyeti: Kanuni Dönemi
ve Zitvatoruk'a Kadar Osmanlı Devleti (1520-1606)
Dr. Öğretim Üyesi Gürkan CEVGER, Amasya Üniversitesi
- Bölüm 6:** Zirveden İniş ve Klasik Düzeni
Devam Ettirme Çabaları (1606-1699)
Doç. Dr. Ensar KÖSE, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
- Bölüm 7:** Avrupa'da ve Balkanlar'da Tutunma Çabaları:
Neo Klasik Dönem (1699-1774)
Doç. Dr. Uğur KURTARAN,
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

İKİNCİ KISIM

OSMANLI KÜLTÜR ve MEDENİYETİ

- Bölüm 1: Klasik Dönem Osmanlı Devlet Anlayışı: Merkez Teşkilatı**
Dr. Öğretim Üyesi Murat ALANOĞLU,
Muş Alparslan Üniversitesi
- Bölüm 2: Osmanlı Toplum Yapısı**
Doç. Dr. Yaşar BAŞ, Bingöl Üniversitesi
- Bölüm 3: Osmanlı Devletinde Arazi, Tahrir ve Tımar Sistemi**
Prof. Dr. Ümit KILIÇ, Atatürk Üniversitesi
- Bölüm 4: Osmanlı Maliyesi Vergi Sistemi ve Ekonomik Düzen**
Prof. Dr. Ümit KILIÇ, Atatürk Üniversitesi
- Bölüm 5: Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Donanma**
Dr. Öğretim Üyesi Ersin KIRCA, Kocaeli Üniversitesi
- Bölüm 6: Osmanlı İlmîye (Eğitim Sistemi) & Adliye Teşkilatı ve Vakıf Müessesesi**
Doç. Dr. Efkan UZUN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

BİRİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Kuruluş Meselesi ve Osmanlı Kimliği

Selim Hilmi Özkan*

Giriş

Dünya üzerinde ilk devletlerin ortaya çıkmasından günümüze kadar geçen süre içerisinde kuruluş meselesi en fazla tartışılan devletlerden birisi Osmanlı Devletidir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında birçok bilim adamı Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesine bir hayli kafa yormuştur. Bu mesele üzerinde tartışmalar hala devam etmektedir. Bu tartışmaların devam etmesi ve aydınlığa kavuşturulamamış olmasının temel nedenlerinden birisi Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı XIII. yüzyılın sonları hakkında bilhassa Osmanlı Beyliği ile ilgili bilgilerin son derece kısıtlı ve çelişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette bunda Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı dönemde diğer beyliklere nazaran daha küçük araziye sahip olmasının payı büyük olduğu kadar 1243 Köseadağ savaşı sonrası ortaya çıkan kargaşa ortamının da etkisi vardır. Fakat Anadolu'nun en çalkantılı döneminde ortaya çıkan bu beylik, hem kendine güvenli bir yaylak ve kışlak bulacak hem de başlangıçta bu kadar küçük araziye sahip bile olsa gelecekte dünyanın en büyük devletlerinden birisi olacaktır.

* (Prof. Dr.); Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, shilmi@yildiz.edu.tr

Osman Bey dönemi ve Osmanlı'nın temellerinin atıldığı yıllara ait en esaslı kaynaklardan birisi Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'in oğlu Yahşi Fakih (ö. 816/1413)'in yazdığı Menâkıb-ı Âl-i Osmân ve daha sonra Aşıkpaşazade'nin kaleme aldığı Tevârih-i Al-i Osman isimli eserdir. Menâkıb-ı Âl-i Osmân'ın varlığından da Aşıkpaşazade sayesinde haberdar oluyoruz. Aşıkpaşazade eserinde "Yahşi Fakih Sultan Bayezid Han'a gelinceye kadar bu olayları ve menkıbeleri yazmış. Ben de Orhan Gazi'nin imamının oğlu Yahşi Fakih'e bağlı kalarak başkalarından duyduklarım ile birlikte Osmanogulları'nın sözlerinden ve olaylarla dolu menkıbelerinden bazılarını özetle kaleme aldım" der. Yani Osmanlı'nın ortaya çıkışı ile ilgili bilgileri elde ettiğimiz en esaslı kaynaklar beyliğin kuruluşundan çok sonra kaleme alınmıştır.¹ Beyliğin ortaya çıktığı dönemin bilinmezleri, beylik hakkında ve beyliği kuranların kimliği hakkında birçok tartışmanın yapılmasını da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Beyliği Hakkında Ortaya Atılan Kuruluş Nazariyeleri

Bilhassa XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında oryantalistler, Osmanlı Devleti'nin kökenlerini araştırma ihtiyacı duymuşlardır. Bu oryantalistlerden bazılarının ortaya koyduğu fikirler Türk tarihçilerinin tenkidine maruz kalmıştır. Bunlardan Paul Wittek'e (1894-1978) göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda gazilerin payı ile birlikte sınırda kurulmasının payı büyüktür. Devletin kuruluşunda kabile yapısından daha çok sonradan bu kabileye katılan unsurların etkisi ile devletin kurulduğunu ve Bizans sınırlarındaki unsurları da bünyesine kattığını savunur. Bu tezini de gaza ve cihad ruhu ile destekler. Wittek'in ısrarla üzerinde durduğu diğer bir konu Osmanogulları'nın Kayı boyundan olmadıkları tezidir. Ona göre Osmanogulları'nın Kayı ile bağ kurulması beyliğin kuruluşundan 150 yıl sonradır.² Diğer bir müsteşrik Herbert Adams Gibbons (1880-1934) ise dinin etkisiyle birlikte yeni Müslüman olan bir topluluğun tesiri üzerinde durur.³ Ona göre Osmanlı Beyliği'nin kurucuları köken itibarıyla gayrimüslimdir. Moğolların önünden kaçan bu topluluk, Müslüman olduktan sonra yeni Müslüman olmanın heyecanı ile birçok gayrimüslim toplumu da zorla Müslüman yaparak

¹ Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", *DİA*, C. 43, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 181.

² Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Bertay, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s. 27vd.

³ Herbert Adams Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, The Century Co., New York, 1916, s. 23, 24vd.

dine dayalı yeni bir Osmanlı ırkı meydana getirmiştir. Kanaatimizce böyle bir kanıya varmasının nedeni bilinçaltında yatan tarihsel gerçekleri kabul etmeme düşüncesidir. Osmanlı Beyliği'nin daha sonra ortaya çıkardığı medeniyeti kabullenmekte güçlük çekmeler de ortadaki medeniyet gerçekleri inkârı zorlaştırmaktadır. O zaman geriye tek seçenek kalıyor. O da Osmanlı Beyliği'nin kurucularının aslında gayrimüslim bir gelenekten geldiği tezi ile medeniyetin kökenlerini ve kurucularının Müslüman ve Türk olamayacağı iddiasını ortaya sürmek istemeleridir. Bunu doğrudan ifade edemeseler de dolaylı yollar ile ortaya koymak için bilimsel dayanak arayışına girmiş olabilirler. Bu da Osmanlı Beyliği'nin kurucularının gayrimüslim bir gelenekten geldiği tezini savunmalarına neden olmuştur. Osman Bey'in karizmatik yapısı Bitinya bölgesindeki gayrimüslim tebaanın onun etrafında toplanmasına yardımcı olmuştur. Gibbons'un dönemin kroniklerinden atıflar yaparak Osman Gazi'nin Şeyh Edebalı'nın tekkesine giderek İslam ile tanışmış olabileceği izlenimi vermeye çalışması dikkat çekicidir. Gibbons'un bu tezi Köprülü'nün tenkidine maruz kalmıştır. J. Marquart (1864-1930) Osmanlı Beyliği'nin kurucularının Moğol olduğu tezini savunmaktadır. Köprülü'ye göre Marquart tarihi bir hata yapmış ve Moğol boyu olma "Kay"lar ile Oğuz boyu olan "Kayı"ları karıştırmıştır. Nicolae Jorga'da (1871-1940) Osman Bey'in kökenini Moğol kabilelerine dayamak için izahatlar yapar.⁴ Köprülü ise hem Marquart hem de Jorga'yı tenkit ederek görüşlerine katılmaz ve aşiret yapısının devletin ortaya çıkması üzerindeki etkisinden bahseder⁵.

Tüm bu tartışmalara baktığımız zaman beyliğin kurucusunun isminin gerek İslami ve gerekse Hristiyan kaynaklarında farklı şekillerde yer alması, Osmanlı Beyliğinin ortaya çıkışı gibi kurucusunun kimliği ve kökeni üzerinde de tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Osman Bey'in babası Ertuğrul'un, Ertuğrul'un babasının, Osman Bey'in kardeşlerinin ve yakın akrabalarının Türkçe isimler kullanmasına rağmen beyliğin kurucusu kabul edilen Osman Bey'in Müslüman bir ad almış olması üzerinde dikkatle durulan bir konu olmuştur. Bu konu da Erzi ve Deguignes Arap kaynaklarından hareketle devletin kurucusunun isminin Ataman ve Taman/Toman şeklinde geçtiğini ve bunun Osman ile karıştırıldığını ileri sürmektedirler. Giese ve Babinger, Osman'ın diğer adının Ataman olabileceğinin üzerinde

⁴ M. Fuat Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri" *Belleten*, C. 7, S. 28, Ankara, 1943, s. 219vd.

⁵ Köprülü, *a.g.m.*, s. 219vd; Halil İnalcık, "The Question of the Emergence of the Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies-II*, Madison, 1980, s. 73.

duran araştırmacılar arasındadır. Kramers ve Moravcsik de konu hakkında görüş beyan eden önemli araştırmacılardandır.⁶

Osman Gazinin Ataları ve Osmanlı Beyliğini Ortaya Çıkaran Amiller

Birçok bilinmez ortada dururken tüm bu tartışmaları dikkatli bir şekilde değerlendirdikten sonra, Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışı ve bu beyliğin devlete dönüşmesinin temellerini Moğol istilası ve bundan önce meydana gelen Türklerin Maveraünnehir, Horasan ve Harezm havzasındaki faaliyetlerine kadar götürebiliriz. Selçuklu Türkleri 1040 Dandanakan savaşı sonrası zikredilen bölgelerdeki hâkimiyeti Gaznelilerden devralmışlardır. Bundan sonra batıya doğru harekete eden Türkmen nüfus, Anadolu ve çevresinde önce Büyük Selçuklu, akabinde Anadolu Selçuklu, Danişmendli, Artuklu, Mengücekli ve Saltuklu devletleri başta olmak üzere birçok devlet ve beylik kurmuşlardır. 1071 Malazgirt savaşı sonrası Anadolu'ya yoğun bir Türkmen akını meydana gelmiş bu zaferden yaklaşık bir asır sonra Miryokefalon(1176) savaşı ile Anadolu'daki egemenlik mücadelesinde Selçuklu Türkleri özelde Bizans genelde ise Avrupa karşısında mutlak bir galibiyet elde etmişlerdir. Çünkü 1071 Malazgirt zaferinden hemen sonra 1095'te başlayan Haçlı istilası, fasılalarla 1272 yılına kadar yaklaşık iki asır sürmüştür. Bu süre zarfında Anadolu, Avrupalılar tarafından Selçuklu Türklerinin egemenliğinden kurtarılmak istenmiştir. Haçlı istilası devam ederken de Bizans kendisi Selçuklu Türklerinin Anadolu'da yayılmasını engellemek için her yola başvurmuştur. 1176 yılından sonra Bizans'ın ümidi iyice zayıfladığı gibi Anadolu'yu Selçuklu Türklerine terk etmek zorunda kalmıştır.

1260-1310 döneminde de Bizans egemenliğinden boşalan sahil şeridini Türkmen deniz beyleri doldurmuştur.⁷ Selçuklu Türkleri ile birlikte sınır boylarındaki Türkmen beylerinin elde ettiği başarılar, Maveraünnehir, Horasan ve Harezm havzasından Anadolu'ya akın eden Türkmenler için bu bölgeleri güvenli hale getirmiştir. Hemen bu süreçte ve öncesinde başlayan Moğol istilası, Anadolu'ya Türkmen akınlarını hızlandırmıştır. Tarihçiler üzerinde uzlaşmamış biler olsalar Osmanlı Beyliği'nin kurucularının Anadolu'ya akın eden bu grup içerisinde olma ihtimali tarihi bir hakikat olarak karşımızda durmaktadır. Beyliğin kurucusu Osman Gazi'nin atası Gündüz

⁶ Vedat Turgut, "Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşümûl Bir Devlete İsminin Verilmesinin Sebepleri Üzerine", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 1(2016), s. 86.

⁷ Halil İnalçık, *Osmanlılar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13.

Alp veya Süleyman Şah⁸, onun oğlu Ertuğrul Gazi, Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi hakkında kaynaklar ne kadar kıt bilgi verirse versin, ortaya konan ciddi eserler ne kadar geç olursa olsun, Osmanogulları'nın Oğuzların hangi boyuna mensubiyeti hakkında tartışmalar devam etsin veya Osmanogulları'nın Kayı boyuna mensup olmaları daha sonrada bir meşruiyet aracı olarak kullanılırsa kullanılsın, ortada bir gerçek vardır ki beyliğin kurucuları daha Anadolu'ya girmeden önce Müslüman olmuşlardır. Daha sonradan Müslüman olmaları ihtimal dâhilinde bile değildir. Osman Gazi kurucu bir lider olarak cedden ve cedden Müslüman ve Türk'tür.⁹

1040 Dandanakan mücadelesi ile başlayan süreç sonrası kurulan Türk devletlerinin egemen olduğu sahalarda Türk kültürü gelişme kaydettiği gibi bu alanlara birçok Türk boyu gelip yerleşmiştir. Akabinde başlayan Moğol istilası sonrası Moğolların önünden kaçanlar için bu devletlerin egemen oldukları sahalarda güvenli bir yaylak ve kışlak haline gelmiştir. İşte Osmanlı Beyliği'ni ortaya çıkaranlarda böyle bir ortamda yetişmişler ve Anadolu'ya sığınmışlardır. Bilhassa 1230 yılından sonra Moğol baskısı artmış ve binlerle ifade edebileceğimiz Türkmen grup Anadolu'ya gelmiştir. O dönemde Anadolu'nun hâkimi konumunda bulunan Anadolu Selçuklu Devleti gelen bu Türkmenleri düzenli bir şekilde uç bölgelerine yerleştirmiştir. Bu yerleşmenin bir neticesi Bizans'tan feth edilen bu uç bölgelerinde yeni beylikler ortaya çıkmıştır. İşte Osmanlı Beyliği de bu beyliklerden bir tanesidir. Ve yaklaşık bir yüzyıl içerisinde hem Anadolu hem de Balkanlarda egemenliği devralmıştır.¹⁰

Uç Beyleri Selçuklu idaresine bağlı olmakla birlikte çoğunlukla kendi başlarına hareket etmişlerdir. Zaman zaman Moğollarında tazyiki ile uç beyleri merkezi idareye yani Moğol-Selçuklu yüksek egemenliğini temsil eden güce bağlı kalmaya zorlansalar da kendi egemenliklerini pekiştirmek için uğraşmışlardır. Moğol baskısının azalmasıyla da Selçuklu idaresini dinlemez olmuşlardır.¹¹

Uç siyasi yapısının Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkmasında etkisi kadar beyliğin kuruluş öncesi dönemde Anadolu'da etkili olan Gaziyân-ı Rum,

⁸ Ertuğrul'un babası bazı kaynaklarda Süleyman Şah bazı kaynaklarda Gündüz Alp olarak geçmektedir. Son yapılar araştırmalar ve eserlerin yeniden tetkiki sonucu tarihçilerin ekserisi Ertuğrul'un atası olarak Gündüz Alp olarak kabul etmektedir. Bu konuda açıklayıcı bilgi çeşitli kaynaklarda mevcuttur. Bu konudaki eserler kaynakça kısmında verilmiştir.

⁹ Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Yeni Görüşler", *Atatürk Konferansları*, Ankara, 1980, s. 65.

¹⁰ İnalçık, a.g.e., s. 48.

¹¹ İnalçık, a.g.e., s. 48vd.

Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rûm'un önemini de küçümsememek gerekir. Bunlardan ilk defa bahseden Aşıkpaşazade Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile birlikte beyliklerin siyasi otoritelerini yerleştirmedeki etkisi üzerinde durur.

Gaziân-ı Rum: Bunlar Anadolu'ya gelerek Allah yolunda gaza yapan cengâver yiğitlerdir. Uç bölgelerine gelen bu yiğitler, Osmanlı Beyliği'nin gelişmesinde de büyük katkı sağlamışlardır. Allah yolunda savaşan bu Alp'ler feth ettikleri yerleri de kendilerine yurt edinmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluşunda tartışmasız büyük yeri olan Kayılar umumiyetle Alp sıfatını taşımışlardır. Aykut Alp, Konur Alp, Turgut Alp bunlardan sadece tarih kitaplarında yer bulabilenlerdir.¹²

*Ahiyân-ı Rum:*¹³ Bilhassa 1243 Köseadağ Savaşı sonrası, Selçuklu hâkimiyetinin Anadolu'da yavaş yavaş zayıflamaya başlaması ile birlikte ortaya çıkan Anadolu Beylikleri döneminde, Ahilerde Anadolu'da yerel egemen otorite olarak söz sahibi olmaya başlamışlardır. Kısaca Ahiler devlet otoritesinin zayıfladığı yerlerde siyasi ve askerî yönlerini daha çok ön plana çıkarmışlar, hatta Ankara ve çevresinde 1290-1354 tarihleri arasında hükümet bile kurmuşlardır¹⁴. Sivas, Konya, Bursa ve Kayseri gibi Anadolu'nun önemli şehirlerinde de Ahilerin hükümet üzerindeki etkisi çok fazladır. Ahiler etkili oldukları şehir, kasaba ve köylerde Anadolu Türkmen Beylikleri ile birlikte Moğol baskısı ve zulmünün Anadolu halkı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya çalışmışlar, uç bölgelerinde Moğolların önünden kaçarak gelen Türkmen gruplarına yeni yerleşim yerleri açarak onların sosyal ve ekonomik hayata katılmaları konusunda destek olmuşlardır. Bizanslılardan alınan ve Rum ahali ile meskûn bulunan şehir ve kasabaların yalnız nüfus çoğunluğu itibarıyla değil, iktisadi faaliyetin karakteri, kültür ve yaşayış itibarıyla de Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Ahi Teşkilatı'nın büyük rolü olmuştur¹⁵.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve devlete adını veren Osman Gazi, dönemin önemli şahsiyetlerinden biri aynı zamanda bir Ahi olan kayın pederi Şeyh Edebalı'den fütüvvet şalvarını giymiştir. Oğlu Orhan Gazi ve torunu

¹² Tekindağ, *a.g.m.*, s. 65, 66.

¹³ Bu kısım tarafımızdan hazırlanan ve *Ahilik ve Meslek Ahlakı* isimli kitapta yayınlanan "Osmanlı Döneminde Ahilik ve Ahi Teşkilatı" bölümünden özetlenmiştir. (Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Döneminde Ahilik ve Ahi Teşkilatı", *Ahilik ve Meslek Ahlakı*, Ed. Ömer Akdağ, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016, ss. 82-91.)

¹⁴ M. Fatih Köksal, *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2005, s. 241; Celal Metin, "Ankara'da "Ahiler Yönetimi(1290-1354)" Meselesi", *Türk Kültürü*, S. 472, Ağustos, 2002, s. 473.

¹⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. I, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 384.

Sultan I. Murad'da Ahidir¹⁶. Yeniden tetkike muhtaç bazı kaynaklarda, Ahi Evren Osman Gazi'nin çağdaşı olmasa da, Osman Gazi'nin Ahi Evren'in elinden kılıç kuşandığı bilgisi de mevcuttur¹⁷. Netice itibariyle Osman Gazi'nin çevresinde, başta kayınpederi Şeyh Edebali olmak üzere birçok Ahi liderinin yer alması, bazı menakıpnamelerde bu konunun ele alınması Ahilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkisini göstermesi bakımından yeterlidir¹⁸. Osman Gazi'nin vefatı üzerine(1324), onun yerine geçecek kimseyi seçmek için yapılan toplantı Edebali'nin yeğeni Ahi Hasan'ın zaviyesinde gerçekleşmiştir. Orhan Gazi ve oğlu Süleyman da yeni fethedilen yerlerde diğer dervişlere yaptırdıkları vakıflar gibi Ahi dervişleri içinde vakıflar yaptırmayı ihmal etmemişlerdir¹⁹. Ahilerin, Osmanlıların kurulup gelişmesindeki rolü o derece büyük olmuştur ki, ilk askerî birlik olan yaya ve müsellem birliklerinin kıyafetleri bile Ahilerin giyeceklerine benzetilmişti. I. Murad döneminde kurulan yeniçeri teşkilatının kıyafetinde Ahi başlığı kullanılıyordu²⁰. Bu anlamda Osmanlı Devleti, Ahilerden gerek Anadolu'daki gerekse Balkanlardaki fetih ve genişleme sürecinde etkin bir şekilde yararlanmıştı. Yani Ahilerin iktisadi ve içtimai yönlerinin yanı sıra *alperen, gazi, yiğit, ayyar* denilen seyfi(askerî) özellikleri de mevcuttur ve bu durum Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında da kendini göstermiştir. Osmanlı tımar defterleri incelendiği zaman birçok tımar sahibi Ahi karşımıza çıkmaktadır. Ahiler bu askerî yönlerinin yanı sıra ordunun lojistik faaliyetlerinde de yer almışlardır²¹.

Abdalân-ı Rum: Bu gurup Moğol baskısı sonrası Anadolu'ya sığınan Türkler arasında köy-köy, kasaba-kasaba gezerek göçün getirmiş olduğu ağır şartlar altında ezilen Türk halkına maneviyat aşilayarak hizmet etmişlerdir. Anadolu'ya girdikten sonra önemli görmüş oldukları kavşak noktalarında, köylerde, kasabalarda, yerleşim yerlerinin yakınlarında tekke ve zaviyeler açarak Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkı sağlamışlardır. Aynı zamandan bölgelerindeki siyasi otoriteden destek görerek

¹⁶ Sadi Bayram, "Ahilik ve Bir Ahi Şeceresi", *Belleten*, C. LVIII, S. 222, Ağustos, 1994, s. 300.

¹⁷ Köksal, a.g.e., s. 125, 126.

¹⁸ Mikâil Bayram, *Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren*, Bayrak Matbaası, İstanbul, 2001, s. 66; Necmettin Özerkmen, "Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 44, 2 (2004), s. 66.

¹⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı(1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 62.

²⁰ Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(2012)*, S. 21, s. 96.

²¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sisteminde Yansımaları(Ankara Örneği)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 32 (2012), s. 279; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 29.

siyasi birliğin sağlanması ile birlikte milli birlik ve beraberlik içerisinde yaşanmasının temininde önemli katkı sağlamışlardır.

Bâciyân-ı Rûm: Âşıkpaşazâde'nin gâziyân-ı Rûm, ahîyân-ı Rûm, abdalân-ı Rûm ile birlikte zikrettiği Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde üzerinde durduğu dinî cemaat ve sosyal zümrelerden biri de bâciyân-ı Rûm'dur. Bâciyân-ı Rûm kadınlardan meydana gelen bir teşkilâttır.²² Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkmasından sonra dönemin kaynaklarında Anadolu kadınlarının dini faaliyetlerinden bahsedilir. Teşkilatın kuruluşu Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı sayesinde olmuştur. Daha sonraki dönemde İbn-i Battuta dışında Niğdeli Kadı Ahmed "el-Veledü's-Şefik" adlı eserinde Tapuklu Türkmen dervişlerin hanımlarının faaliyetleri hakkında bilgi verir.²³

Beyliğin Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Kimliği

Osmanlı beyliğini çağdaşı olan diğer devletlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi, adını kurucusundan alan hanedanın, Türk ve İslam dünyasında eşi ve benzeri bulunmayacak şekilde asırlarca egemenliğini devam ettirmiş olmasıdır. "Âl-i Osman" olarak adlandırılacak bu hanedan üç kıtaya yayılmış olan imparatorluğu asırlarca bir arada tutmayı başarmıştır. Hanedanın meşruiyeti hiçbir zaman tartışılıp sorgulanmamıştır.²⁴

Bu hanedanın ilk kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin vefatı sonrası Beyliğin başına Osman Bey çok fazla bir sorunla karşılaşmadan çıktı. İhtiyatlı bir şekilde Bitinya havzasında fetihlerine devam etti. Osman Gazi 1300 tarihine doğru Eskişehir'den İznik'e ve Bursa ovasına kadar olan bölgede oldukça kuvvetli bir beylik kurmayı başardı.²⁵ Bunun sonucu 23 Temmuz 1301 tarihinde Bizans'a karşı kazandığı zafer sonrası bölgede egemen bir güç olarak "ben de varım" dedi. Bu arada Osman Bey, Bizans aleyhine genişlemeyi sürdürürken, Bizans tekfuruları arasındaki mücadelelerden yararlandı. Bizans tekfurlarından Mihail ile bir ittifak antlaşması yaptı ve işbirliğine girdi. Osman Gazi Karaca Hisar'ın fethinden sonra kardeşi Gündüz Alp'e fetih politikası konusundaki görüşlerini sorduğu zaman; Gündüz Alp "Civarımızdaki illeri vuralım, bozalım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Osman Gazi bunun yeni kurulmakta olan devlet için yanlış

²² Orhan F. Köprülü, "Bâciyân-ı Rûm", *DİA*, C. 4, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 415.

²³ Mikail Bayram, *Bâciyân-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Gümüş Matbaası, Konya, 1987, s. 13-15.

²⁴ Feridun M. Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2001, s. 64.

²⁵ İnalçık, *a.g.e.*, s. 52.

bir politika olduğunu ifade ederek. Böyle bir politika takip edilirse Karaca Hisar'ı imar edemeyeceklerini söyledi. Osman Gazi kardeşi Gündüz Alp'e "komşularımız ile iyi geçinelim, dostluk edelim ki beyliğimiz bölgede tutunabilsin" demiştir.²⁶ Kardeşinin yağma fikri ile birlikte Germiyan tarafından gelen yağma akınlarına karşı Hristiyanları koruma görevini üstlenmiştir. Osman beyin kuruluştaki uyguladığı bu istimâlet politikası daha sonraki dönemde de devam etmiş ve Osmanlı'nın yayılması ile birlikte genişlediği yerlerde kalıcı olmasını da sağlamıştır.

Osman Gazi'den sonra beyliğin başına geçen Orhan Gazi, Pelekanon (Maltepe) savaşında Bizans kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu zafer ile Orhan Gazi Bizans karşısında mutlak bir üstünlük kazanarak ilk ciddi başarısını elde etti. Aynı zamanda kendinden de söz ettirmeye başladı.²⁷

Osmanlıların Balkanlara ayak bastıkları ve Rumeli'de fütuhât yapmaya başladıkları sırada Tuna nehrinin kuzeyinde Buğdan ve Eflâk prensliği bulunuyordu. Osmanlı Devleti, 1371'de Bulgaristan ve Makedonya'yı ele geçirdi. Macar kralı Sigismund, Osmanlı Devleti'nin Macaristan'ı tehdide başladığını görünce Bulgarların hamisi tavrını takınmış, fakat 1396 senesinde Niğbolu meydan muharebesinde büyük bir hezimet alarak canını güçlüklerle kurtarıp Karadeniz'den İstanbul ve Adriyatik yoluyla memleketine dönebilmiştir.²⁸ Bu sırada Habsburg hanedanının başında Alman imparatoru olarak Bavyeralı IV. Ludvig bulunuyordu. Papa bunun yerine Fransa kralı Güzel Filip'in oğlu IV. Şarl'ı getirmek istemesi üzerine Ludvig, kendi imparatorluğu için Papa'nın tasdikine ihtiyacı olmadığını ileri sürmüş ve nihayet aforoz edilerek 1346'da Papa XII. Benuva'nın namzet gösterdiği Lüksemburglu Şarl, Alman İmparatorluğu'na seçilmiştir. Şarl'dan sonra Alman İmparatorluğu'na seçilenlerin en meşhuru Lüksemburg hanedanından Sigismund ile onun damadı Habsburglardan II. Albert idi. Sigismund, 1410'dan 1437'ye kadar, Albert ise 1438 – 1439 yıllarında Alman İmparatoru olmuştur. Albert, Papa'nın nüfuzunu kırmak için Bal şehrindeki meclis kararını, Mayans'ta topladığı bir heyete tasdik ettirmiştir. Albert, Osmanlıların Rumeli'deki faaliyetlerini önlemek için asker sevk etmiştir. Albert'ten sonra Alman İmparatorluğu'na gelen Frederik zamanında (1440-1493) Osmanlı akıncıları Macaristan'a girmiş, Macar Kralı Matyas Korven, bu akınlara karşı, Alman

²⁶ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332, s. 15, 16.

²⁷ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, (Çev. Ayşe Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 57.

²⁸ Robin Harris, *Dubrovnik: A History*, Saqi, London, 2003, s. 78; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 121, 136.

imparatorundan yardım istemiş ise de bunu önleyememiş ve Osmanlılarla sulh yapmaya mecbur olmuştur.²⁹ Yaşanan bu gelişmeler sonucu Osmanlı egemenliği Balkanlarda yerleşmiştir.

Tarihçiler, Osmanlı Devletinin kısa bir zaman içinde Anadolu ve Balkanlarda genişlemesinin sebepleri arasında askeri gücün yanında, bir de manevi ve sosyal yönleri üzerinde durmaktadırlar. Bunun için Osmanlı yönetiminin fethedilen yerlerin halkına karşı adaletli, şefkatli ve taassuptan uzak siyaseti, diğer bölgelerdeki gayrimüslimlerin Osmanlı ordularına karşı mukavemetini azaltan en önemli faktördür. Nicolae Jorga “... Bir asır içinde yerlerini Osmanlı imparatorluğuna terk eden Balkan Hristiyan devletleri, umumiyetle sanıldığı gibi, Hristiyan dinini yok etmek isteyen mutaassıp bir düşmanın sebep olduğu dinî bir katastrofla ortadan kaldırılmış değildirler...” der.³⁰ Ayrıca Ortodoks olan Balkan halkının, Katolik mezhebine girmek için ölümle tehdit edilmesine karşılık, Türlerin, gayrimüslim cemaatlerin dinî ve vicdani hislerine saygı göstermesi, bu insanların Osmanlı yönetimini kurtarıcı olarak karşılamasına sebep olmuştur³¹. Halil İnalcık “...Orhan ve etrafındakilerin Hristiyanlara karşı ne kadar müsamahakâr davrandıklarını 1355 de Osmanlıların eline esir düşmüş olan Selânik başpiskoposu Gregory Palamas’ın mektupları açık bir şekilde göstermektedir. O, her yerde Hristiyanları tam bir serbesti içinde gördü. Orhan, Palamus ile ulema arasında umumi bir münakaşa yaptırdı.”³² Diye nakl etmektedir.

Türkler Anadolu’da Hristiyan halkın varlıklarını ve idare tarzlarını bozmayarak, onları kendi nüfuzları altına nasıl aldılarsa bu durumu Rumeli’de de daha geniş suretle ve onların eski varlıklarını muhafaza etmek üzere tatbik etmişlerdir ki, bunu Osmanlı tahrir defterlerinde birçok misalleriyle görmekteyiz. Zaten baştanbaşa Hristiyanlarla meskûn olan Balkan yarımadasında bu tarzdaki hareketin Osmanlı fetihlerini kolaylaştırarak, az zamanda o kıtayı feth sebebidir. Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinde, gayrimüslimlere tanınan statü, büyük bir değişikliğe uğramadan Tanzimat’a kadar devam etmiştir³³. Özellikle Fatih’ten sonra çeşitli milletler dinlerine göre sistemleştirilerek bir dengeye varılmıştır. Tüm dinlere özgürlük tanınarak herhangi birinin asimile yoluna gidilmemiştir. Jean Bodin “padişahın”

²⁹ Elizabeth A. Zachariadou, “Ottoman Diplomacy and the Danube Frontier (1412-1424), *Harvard Ukrainian Studies*, V. 7, (1983), s. 685; Uzunçarşılı, a.g.e., C. I, s. 138.

³⁰ N. İorga, *Histoire des Etats Balkaniques*, Paris, 1925; Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar-1*, İstanbul, 1987, s. 139.

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1982, C.1, s. 182.

³² İnalcık, a.g.e., s. 143.

³³ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi*, İstanbul, 1990, s. 39.

yalnız İslâm dininin başı olmakla kalmadığını, aynı zamanda Ortodoksların, Katoliklerin ve Musevilerinde başı olduğunu, bunlar arasında eşit muamele ettiğini ehemmiyetle yazmaktadır.

Tahrir ve mevkufât defterleri incelendiği zaman Türkler ile Rum, Ermeni ve Yahudilerin iç içe yaşadığını görmekteyiz. Bunun dışında bazı şehirlerde sadece Ermeni ve Yahudi mahalleleri kurulmuştur. Mal ve mülk sahibi olma haklarına kusursuz sahip olan gayrimüslim cemaatler, devletin kendi miri toprakları üzerinde halka tanıdığı “tasarruf” haklarında da Müslümanlar gibi yararlanıyorlardı. Bundan başka, cemaatler bekçi ve kethüdalarını kendi içlerinde seçerek, hükümet önünde, Türklerden ayrı cemaatler halinde temsil olunmakta idiler. Bu gibi cemaatlerin mensupları Müslüman esnafa ait ahi derneklerine giremezlerdi. Fakat kendi aralarında esnaf teşkilatı kurmalarına izin verilmiştir. Cemaat kişileri arasındaki ilişkileri düzenleyen din ve geleneklerine, ya da kendi aralarındaki anlaşmaya göre meydana gelmiş kuralları, devlet kendi kanunu imiş gibi kabullenmekte idi. Osmanlı kadıları hükümlerini bu kurallara göre vermekte idiler³⁴. Osmanlı devleti, toplum üzerindeki yetkilerini yönetim, maliye ve askerlik konularıyla sınırlandırmıştır. Bunların dışında kalan, eğitim, haberleşme, sosyal güvenlik, dinî işler gibi günümüz devletlerinin temel fonksiyonlarını, din ve mezhep esasına dayalı millet teşkilatları eliyle yürütölmek üzere reayaya ve bu amaçla kurulmuş vakıflara bırakmıştır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bitinya havzasında küçük bir beylik olarak ortaya çıkan Osmanlı Beyliği, yaklaşık 150 yıl zarfında bir dünya devleti haline gelmiştir. Bu devlet önce Selçuklu ve doğudaki Türk ve İslam medeniyeti mirasına daha sonra Roma'nın mirasına sahip çıkmıştır. Kısa sürede egemen olmuş olduğu coğrafyada huzur ve barışı getirmiş ve kendine has bir medeniyet kurmuştur. Ortaya koyduğu yeni kültür, anlayış, kimlik ve medeniyet XX. yüzyılın başlarına doğru birçok doğulu ve batılı bilim adamı tarafından merak konusu olmuştur. Bunun için de bu medeniyetin kurucuları ve ataları hep tarihçilerin ana araştırma konuları arasında yer almıştır. Bu konudaki araştırmalar ve tartışmalar hala da devam etmektedir.

³⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. 1, Cem Yayınevi, Ankara, 1995, s. 40-41.